

DR. LAHNERT, HEINZ:

A NEMZETKÖZI "NESTLÉ" MONOPÓLIUM SZEREPÉRŐL AZ IPAR ÉS A MEZŐ-
GAZDASÁG ÖSSZEFONÓDÁSÁNAK FOLYAMATÁBAN

Az 1978 évi 19,5 milliárd frank összforgalommal és 147 ezer foglalkoztatott munkással és alkalmazottal az 1978. évben a "Nestlé" a világ második legnagyobb élelmiszerkonzernje volt.^{1/} Miután a konzern forgalmának csak 4 százaléka realizálódik Svájcban, az anyaországban, a "Nestlé" egy nemzetközi monopólium. A konzern 1978-ban 52 országban 308 üzemmel rendelkezett.^{2/}

Mint élelmiszertermelő, a konzern a mezőgazdasági termékek jelentős felvásárlója, továbbá mint integrátor, a monopoltűkés vertikális integráció keretében erős és növekvő hatást gyakorol a tőkésországokban a mezőgazdaság fejlődésére, különös tekintettel a monopoltűke hatalmi körébe való beillesztésére, a parasztság alárendelésére, differenciálódási- és tönkremenési folyamatára.

1. A mezőgazdasági termékek szállításának illetve felvásárlásának nagysága

Jóllehet a mezőgazdasági termékek szállításának méreteiről csak szórványos részadatok vannak. A "Nestlé" üzleti jelentéseiben néhány éve megjelent, az úgynevezett "forgalmi frank" költség- és jövedelemstruktúrájának adataiból kiindulva lehet-

séges egy ilyen becslést elvégezni. Ez a "forgalmi frank" az egész konszern frank forgalmában mutatja ki a főbb költségfajták, a nyereségadó és a tiszta nyereség százalékos arányát. A "nyersáru"-kat is szintén, mint egy költségfajtát mutatják ki. Ez nyilvánvalóan a mezőgazdasági szállításokat öleli fel. Az elmúlt években a következő nyersáru-költségarányok voltak a "Nestlé" termékek áraiban kimutathatók: 1974: 40,9 százalék, 1975: 39,6 százalék, 1976: 39,4 százalék, 1977: 42,1 százalék, 1978: 41,1 százalék.^{3/} Tudjuk, hogy az így becsült abszolút számok felhasználása további sokrétű folyamat értékekésére problematikus. Biztos, hogy a különböző "Nestlé" termékek, hasonlóképp a különböző helyeken és különböző országokban előállított termékek áraiban a mezőgazdasági termékek költségaránya eltérő. Ennek ellenére az előbbi becslést és értékelést elfogadhatónak tartjuk, mivel a "Nestlé" viszonylag egységes áruválasztékot termel, így a különböző gyártmányokban a mezőgazdasági termékek költsége viszonylag egységes részarányt képvisel. Ezen túl a költségminimalizálás és profitmaximalizálás világméretekben folytatott gyakorlata a mindenkori költségjövődelem struktúra közeledésének tendenciájához vezet.

Elsőként megállapítható, hogy egyfelől a "Nestlé" 1978 évben 19,5 mrd-nyi frank összeforgalom mellett a mezőgazdasági termékek felvásárlására összesen 8,0 mrd frankot fordított. Ezzel a "Nestlé" a mezőgazdasági termékek igen jelentős felvásárlója. Másfelől a 41,1 százalékos átlagos százalékarányból kiindulva a "Nestlé"-nek 1978-ban a különböző termékcsoportokban pl. a következő mezőgazdasági vásárlásai voltak. /Lásd: 1. táblázatot./

A "Nestlé" termékforgalma és költségei 1978-ban

1. táblázat

Termékcsoport	Forgalom mrd.fr.	Nyersárura fordított költségek mrd.fr.
1. Tej- és tejtermékek	4,39	1,80
2. Gyermektápszert és diabetikus termékek	1,31	0,54
3. Gyorsan oldódó és folyékony italok	6,91	2,84
4. Csokoládé és édes- ség	1,64	0,67
5. Konyhai és különféle termékek	3,53	1,45
6. Mélyhűtött termékek és fagyalt	1,56	0,64

A tej mindenekelőtt az első két csoportban az alapvető nyersanyag, amelyben a sűrített tej, a tejpor, a sajt, a joghurt és dessert-félék, valamint a porított és folyékony csecsemőtej, gyermektáplisz, a csecsemőételek termelését foglaltuk össze. A csokoládé és fagyalt előállítás szintén jelentős tejfelhasználást igényel.

A tej mellett a "Nestlé" tetemes mennyiségben dolgoz fel még zöldségfélét, gyümölcsöt, burgonyát, húst, valamint halat, cukrot és gabonát is. Ezek az 5. és 6. csoport termékeinek fő nyersanyagai. E csoport termékeit a fűszer-

félék, levesfélék, folyékony és száraz szószok, burgonyatermékek, tésztafélék, saláták, gyümölcsizék és jam-ok, mélyhűtött gyümölcsök, zöldségfélék, halak és konyhakész ételek stb. alkotják. A harmadik csoportban a folyékony italok előállításához, mint gyümölcslé, nektár, szirup, aromás édesitalok és bor, szükséges mindenekelőtt gyümölcs és cukor jelentős mennyiségű szállítása. A 3. és 4. csoportban többek között kávé és kakaó, valamint cukor kerülnek felhasználásra és szállításra. A "Nestlé" a világ kávétermelésének mintegy 8 százalékát dolgozza fel.^{4/}

1978-ban a 146 európai "Nestlé"-gyárba irányuló mezőgazdasági termékszállítás méretére az NSZK számadatok alapján következtethetünk. Az NSZK-beli "Nestlé"-csoport 1978-ban összesen 480 millió DM-ért vásárolt mezőgazdasági termékeket. Ebből mintegy 300 millió DM értékben, mintegy 63 százalékban tej, cukor, zöldségféle, gyümölcs, hus, gabona, burgonya stb. az NSZK-ból került felvásárlásra. További, mintegy 35 millió DM, 7 százalék nagyságrendben vásároltak mezőgazdasági termékeket a többi EGK-országból. Az ugynevezett nyersanyagszállító országok - legnagyobb részben a fejlődő országok - az NSZK-beli "Nestlé"-csoportnak kb. 130 millió DM értékben, mintegy 27 százalékban szállítottak főképpen nyerskávét, nyerskakaót, szója- és földimogyoródarát, olajat, zsírt, rizst, stb. Végül mintegy 15 Dm értékben, 3 százalékban vásároltak mezőgazdasági terméket az európai szocialista országokból.^{5/}

Az 1978 évi 9 124 millió frank nyugateurópai összforgalom mellett a "Nestlé" az egész konszern forgalmában az átlagos 41,1 százalékos nyersáru költségarányával számolva, 3, 750

millió frankot fordíthatott a mezőgazdasági termékek felvásárlására. A nyugateurópai mezőgazdaságból e szerint a "Nestlé" ezen összesen 70 százalékaért, 2 625 millió frankért vásárolhattott. Ezzel a "Nestlé" - csupán megközelítő becslés szerint - jelentős mennyiségű mezőgazdasági terméket vásárol fel Nyugat-Európában. A "Nestlé"-csoportra az NSzK-ban hasonló becsléseket végezhetünk el. Ez 1977-ben 2 518 DM forgalomban 1 123 millió DM-et, 44,6 százalékot a nyersanyagköltség tett ki.^{6/} E szerint itt a nyersanyagköltségek százalékos aránya magasabb, mint a konszern egészének átlagában.

A korábban megállapított 63 százalékos százalékaránnyal az NSzK-beli "Nestlé"-csoport mintegy 707 millió DM-ért vásárolt volna termékeket az NSzK mezőgazdaságából. Ez szintén jelentős arány az NSzK mezőgazdasági össztermelésében.

Ez az igen tetemes mennyiségű mezőgazdasági termékszállítás, amely csak ilyen hatalmas élelmiszermonopólium számára történhet, mint a "Nestlé", s ehhez még a más nyugateurópai élelmiszermonopóliumoknak szállított agrártermékeket is hozzá számítjuk, képezi az anyagi bázisát az európai tőkésországokban az élelmiszermonopóliumok mezőgazdaságra gyakorolt befolyásának, monopolista uralom alá rendelésének és ezen országok parasztsága közvetlen és közvetett kizsákmányolásának.

2. A mezőgazdasági termékek beszerzésének főbb formái

A konszern a szükséges mezőgazdasági termékek beszerzésében két alapvető formát alkalmaz. Az egyik a nagytermelőktől

és nagykereskedőktől való vásárlás, a másik az ellátás biztosítása, közvetlenül a mezőgazdasági termelőkkel kötött szerződések alapján monopolizációs vertikális integráció formájában.

E két alapvető forma mellett a "Nestlé", bár még kis mértékben, saját mezőgazdasági üzemekkel is rendelkezik. A saját mezőgazdasági üzemből folytatott termelés azonban még kivételnek számít.

3. A mezőgazdasági termékek felvásárlása

A mezőgazdasági termékek felvásárlásakor a "Nestlé" "klimatikus és ár alapokon" irányíthat. A konszern egyes felvásárlóinak feladata abban áll, hogy "a minőségileg legjobb és legkedvezőbb áru-termékeket a világpiacon felkutassák és felvásárolják."^{7/} A szállítók árait gyakorolt monopolista nyomás a monopolprofit realizálásának célját szolgálja. A világméretű piaci és termelői helyzetéből eredően a "Nestlé" ott vásárolja fel a nyerstermékeket, ahol - a különben azonos feltételek mellett - a legalacsonyabb árat kell fizetni. Itt mellékes, hogy nagykereskedőktől, export-, vagy importvállalatoktól, ipari üzemektől, paraszti szövetkezetektől vagy maguktól a parasztoktól vásárol-e: a szállítók árait gyakorolt monopolista nyomás a tőkés kereskedelmi vagy termelővállalatoktól a parasztokra "tovább terjed". A paraszti termelők majdnem mindig a vevők és eladók láncolatának a leggyengébb tagjai. Meghatározott piacokon és területeken érvényesülő monopoluralma következtében a "Nestlé" állandó nyomást gyakorol a mezőgazdasági termékárak-

ra azzal a fenyegetéssel is, hogy a szükséges termékeket másutt vásárolja fel. A "Nestlé" a saját szállítóinál érvényesített alacsony árakon kívül képes egyedül is vagy más nemzetközi monopóliumokkal szövetségben az egész piaci rendszert saját javára befolyásolni. A nemzetközi monopóliumoknak a nemzetközi piaci helyzet kihasználásával minden velük konkurálóval szemben fölényük van, mert minden árváltozásra, az állammonopolista szabályozó intézkedések változására, többek között a termelés és felvásárlás azonnali területi áthelyezésével reagálnak.

A "Nestlé" a világpiacról mindenekelőtt olyan termékeket vásárol fel, amelyek ipari továbbfeldolgozásra tulajdonképpen a fogyasztói körzetekben lévő üzemekben kerülnek. A fogyasztói centrumok közelében történő feldolgozásra egyáltalán nem vagy csak alacsony fokon feldolgozott termékeket szállítanak. Tipikusan így van ez a kávénál és a kakaónál.

De szó lehet a kiegészítő vagy pótlólagos nyersanyagok felvásárlásáról is, amelyek főként a nyersanyagtermelő körzetek üzemeinck szükségesek. A kondenz tejgyárak pl. egyértelműen a tejtermelő körzetekben vannak. De a cukrozott kondenz tej előállításához szükséges cukrot mindenkor a legkedvezőbb feltételek mellett vásárolják fel a világpiacról. Hasonlóan alakul ez a gyümölcs- és zöldségkonzerv előállító gyárak szállításainál is. Ezek telephelyét alapvető nyersanyagaik termőhelyei határozzák meg. De a különböző kiegészítő nyersanyagok többsége a világpiacról kerül beszerzésre. A magas profit biztosításához az is hozzájárul, hogy az ilyen, főként nyersanyagbázisra épülő telephelyek meghatározásakor lehetőleg a nagy fogyasztói centrumok közelségét is figyelembe veszik.

4. Szerződéses rendszer a mezőgazdasági termelőkkel

Azokat a mezőgazdasági termékeket, amelyeket főként a nyersanyagtermelő helyeken működő üzemekben dolgoznak fel, a "Nestlé"-gyárak a monopolizációs vertikális integráció keretében a termelőkkel kötött szerződéses rendszer segítségével szerzik be. Ez a beszerzési mód jellemző a tejre, a zöldség-, a gyümölcs-félékre és a burgonyára. A kondenz tej és tejtermékek, valamint a gyümölcs- és zöldségkonzervek és mélyhűtött élelmiszerek termeléséhez szükséges alapvető nyersanyagok nagyobb részét ezzel biztosítják.

1978 végén a konszern az európai tőkésországokban 146 gyárral rendelkezett, ebből 105 az EKG-országokban volt. Megoszlása a következő volt: Belgium 3, Dánia 5, Franciaország 30, Anglia 18, Olaszország 13, Hollandia 10, NSzK 25 és Írország 1. A 146 gyárból mintegy 55 tejet dolgozott fel különböző tejtermékeknek és mintegy 35 gyümölcsöt és zöldséget gyümölcs- és zöldségkonzerveknek, Maggi-termékeknek, mélyhűtött termékeknek, készételeknek. Többek között "egyedül a Nestlé-konszern számára az egész EKG-n belül 1 millió tehenet fejnek."^{8/} Ehhez hozzászámítható még további 200 ezer tehen Nyugat-Európában az EKG-n kívüli országokban,^{9/} így a "Nestlé" a nyugateurópai tőkésországokban kerekén 1,2 millió tehen tejtermelését dolgozza fel. Ha feltételezzük, hogy egy szerződéses kapcsolatban levő parasztgazdaságban mintegy 15 tehenet tartanak,^{10/} akkor mintegy 80 ezer tejtermelő paraszt függ a "Nestlé"-től, akiket kizsákmányol. A 35 gyümölcs- és zöldségfeldolgozó "Nestlé"-gyár gyáranként mintegy 120 parasztgazdasággal kötött termeltetési és szállítási szer-

zódést, így itt összesen mintegy 4200 parasztgazdaság került függőségbe Nyugat-Európában. Így mintegy 84 200 parasztgazdaság a szerződéses rendszeren keresztül közvetlenül függ a konszern-től és kizsákmányolt általa. A konszern 1978. évi összforgalmán belül 46,7 százalék volt az európai országok részesedése, bizonyára jogosan becsülhető, hogy a "Nestlé"-vel a 147 ezer munkáson és alkalmazotton kívül még legalább mintegy 123 ezer paraszt áll függőségi viszonyban.

A "Nestlé"-gyárakhoz, amelyek a parasztgazdaságokkal a szerződéses kapcsolatot megszervezik, tartozik az NSzK-ban az "Allgäuer Alpenmilch AG" Weiding-gyára /Felső-Bajorország/ is. 1972 elején "mintegy 7 ezer paraszt ... több mint 70 ezer tehén tejtermelését szállította a "Weiding"-nek, amely csuclidőben alig kevesebb, mint 80 ezer literes napi tejbeszállítással Dél-Németország tejfeldolgozó óriásai közé tartozik."^{11/}

A gyümölcs- és zöldségfeldolgozásban a "Findus"-céggel a "Nestlé"-hoz került Bjuv-beli gyár /Dél-Svédország/ játszik jelentős szerepet. Ez a gyár Svédország legjobb zöldség- és gyümölcstermő területén van. 1971-ben 1600 munkást foglalkoztatott.^{12/} Mintegy 6500 ha területen termeltek a szerződéses gazdaságok a "Nestlé" számára zöldséget.^{13/} 1961-ben 3700 hektáron 280 szerződéses gazdaság termelt borsót, további 300 hektáron pedig évente kétszer spenótot.^{14/} Ezeket mélyhűtött élelmiszernek és konzerveknek dolgozták fel.

Franciaországban a "Nestlé" a "Libby"-konszern bekebelezése következtében ugyancsak jelentős pozíciókkal rendelkezik a gyümölcs- és zöldségfeldolgozásban.

5. A szerződések fő tartalma

A "Nestlé"-gyárak részéről a szállítókkal kötött termelési, ill. szállítási szerződések tartalma alapvetően egységes. A tejszállítási szerződésekben a szállítandó tej mennyiségére és minőségére egységes követelményt és árat határoznak meg. Egyidejűleg a konkrét helyi feltételeket is figyelembe veszik. Mivel Felső-Bajorországban nem voltak paraszti felvásárló szövetkezetek, az "Allgäuer Alpenmilch AG" a mintegy 7 ezer szállítójával szállítási ill. átvételi szerződést kötött, amelynek mintáját a Bajor Parasztszövetség dolgozta ki és ajánlotta. A szerződésekben egy "kötelezettség nélküli irányarat" kötnek ki, "amelyet egy bizottság havonta ... állapít meg és hoz nyilvánosságra".^{15/} Ebben a bizottságban a "Nestlé"-gyár megkísérli a termékár-ingadozásokat a termelőkre úgy tovább hárítani, hogy az ebből eredő veszteségeket a termelők viseljék. Ezt bizonyította az ugynevezett "Weiding"-i tejháború is, amelyben a felső-bajorországi parasztek az "Allgäuer Alpenmilch AG" ellen harcoltak a magasabb tejárakért. A szállítási szerződésekkel az allgäu-i parasztek szintén "kénytelenek az abrakrakarmányokat felemelt áron a konszernnél vásárolni, valamint az állatgyógyszereket, állatápolói cikkeket stb. hasonlóképpen átlagon felüli árakon számolja fel az Alpenmilch AG."^{16/}

A "Nestlé"-gyár Kappeln-ben ettől eltérően nem a tejtermelő parasztséggel köt szerződést, hanem a tejtermelő körzet szövetkezeti tejbegyűjtőivel. A mennyiségről, a miniségről és az árról a konszern mindig a "Kappeln-i Nestlé-gyárnak szállító

Tejcsarnokok Szövetsége" vezetőségével tárgyal. Az erre vonatkozó megállapodások valamennyi résztvevőre érvényesek. Ezzel a formával a "Nestlé" csak egy szerződéses partnerrel és nem közvetlenül a parasztok követelésével áll szemben. Az igazgatóságon keresztül a kiválasztott tejcsarnokoknak a kimagasló tejminőségért adott oklevelekkel és dicséretekkel a gyár ösztönzi a tejcsarnokok és a parasztok közötti versenyt.^{17/}

A Bjuv-beli "Findus"-gyár a szállítóival köt szerződést, amelyben a szerződő parasztokat kötelezik, hogy meghatározott zöldségfajtát, meghatározott területen, a kitűzött határidőre, meghatározott vetésforgóban, a cég által rendelkezésre bocsátott vetőmag felhasználásával és a cég által kiadott termesztési előírások betartásával termeljenek, a trágyát és a növényvédőszerrel a cég előírásainak megfelelően használják fel. A betakarítást nem a parasztok, hanem a gyár tulajdonát képező gépekkel a gyár betakarító brigádjai végzik el a gyár által megállapított időben.^{18/} A "Findus" által szervezett szerződéses rendszerben a zöldségtermelés valamennyi lényeges mozzanata, a vetéstől a betakarításig és feldolgozásig meghatározott. Ezáltal kedvező feltételek teremthetők a forgalom növelésére és magas monopolprofit realizálására.

Ilyen integrációs feltételek következtében a szerződő parasztok a monopólista integrátoroktól közvetlen függőségbe kerülnek, mivel ezek gazdasági-hatalmi pozíciójuk alapján képesek a szerződések döntő feltételeit meghatározni. A zöldségtermelő parasztoknak munkaerejükön kívül már csak a föld van tulajdonukban. Ezzel társadalmi helyzetük mind jobban közeledik a bér-munkásokéhoz.

J e g y z e t e k

1. Nestlé, Jahresberichte, 1978.
2. Ugyanott
3. Ugyanott
4. Süddeutsche Zeitung, Frankfurt/M, 1972. okt. 3.
5. Nestlé-Umschau, Frankfurt/M, 1974. 2. kiadás. 3. old.
6. Frankfurter Allgemeine Zeitung, Frankfurt/M, 1978. 23. szám
7. Nestlé-Umschau, Frankfurt/M, 1974. 2. kiadás. 3. old.
8. Unsere Zeit, Düsseldorf, 1975. dec. 30. 7. old.
9. A szerző által becsült adat
10. Az NSZK-ban a tehéntartó gazdaságokban átlagban 1973-ban 8,7, a 20-50 ha területű gazdaságokban pedig átlagosan 15,7 tehén volt. Mivel a vertikális integráció többnyire a piaci termelés minimumával rendelkező valamivel nagyobb üzemeket fogja át, a szerződéses gazdaságonkénti 15 tehénszám feltételezése jogosnak tűnik. /A számok forrása: Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten 1975, Verlag Paul Parey, Hamburg und Berlin, 108. old./
11. Deutsche Landwirtschaftliche Presse, Hamburg, 1972. febr. 5. 3. szám. 1. old.
12. Die Lebensmittelindustrie, Leipzig, 1972. 10. füzet. 418. old.
13. Die Ernährungswirtschaft, Hamburg, 1963. 9. füzet, 738. old.
14. Tiefkühlkette, München, 1962. 83. szám. 6. old.
15. Deutsche Landwirtschaft, Presse, Hamburg, 1972. febr. 5. 3. szám. 1. old.
16. Neues Deutschland, Berlin, 1978. márc. 8.
17. Nestlé-Panorama, Frankfurt/M, 1965. 1. szám. 14. old.
18. Die Ernährungswirtschaft, id. mű. 740. old.

Dr. Heinz Lahnert:

"Zur Rolle des internationalen Monopols Nestlé im Verflechtungs-
prozess zwischen Industrie und Nestlé"

/Resümee/

Als zweitgrösster Nahrungsmittelkonzern der Welt Nestlé sehr umfangreiche Zulieferungen landwirtschaftlicher Erzeugnisse. Nach Berechnungen des Verfassers hatten sie 1978 einen Umfang von etwa 8 Mrd.sFr. in der ganzen Welt und etwa 3,8 Mrd.sFr. in Westeuropa. Diese Zulieferungen einschliesslich der für weitere Nahrungsmittelmonopole sind die materielle Basis für die Unterordnung der Landwirtschaft der kapitalistischen Länder Europas unter die Monopolherrschaft.

Nestlé wendet zwei Hauptformen der Beschaffung landwirtschaftlicher Erzeugnisse an. Mittels des Einkaufs der "besten und preiswürdigsten" Produkte auf dem Weltmarkt übt Nestlé monopolistischen Druck auf die Preise der Lieferanten aus. Für landwirtschaftliche Produkte, die in Fabriken mit vorwiegend rohstofforientiertem Standort verarbeitet werden, wendet Nestlé das Vertragssystem mit den Bauern in Gestalt der vertikalen monopolkapitalistischen Integration an. Nestlé hat in Westeuropa etwa 123 000 Bauern als vertragliche Lieferanten. Die mit ihnen abgeschlossenen Verträge werden so gestaltet, dass die Bauern von Nestlé abhängig sind, vorhandene Risiken von ihnen zu tragen sind und die landwirtschaftliche Produktion entsprechend den Anforderungen des Konzerns und im Interesse hoher Monopolprofite durchgeführt wird.